

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2018, 7 (4): 2700/2724

Hadis Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları

Search of New Methods in Hadith Education

Ayşe GÜLTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Asst. Prof., Uşak University, Faculty of Islamic Sciences

e-mail: ayse.gultekin@usak.edu.tr

Orcid ID:0000-0002-0088-880X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 16.08.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 12.12.2018
Yayın Tarihi / Published : 16.12.2018
Yayın Sezonu : Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season : October-November-December
Cilt / Volume: 7 Sayı – Issue: 4 Sayfa / Pages: 2700-2724

Atıf/Cite as: GÜLTEKİN, A. (2018). Hadis Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (4), 2700-2724. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/39481/454080>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Hadis Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları

Öz

Hadis öğrenimi ve öğretimi Hz. Peygamber'in hayatında başlamış ve zamanımıza kadar devam etmiştir. Zaman içerisinde hadis öğretilen mekânlar değişiklik göstermekle beraber, hadis öğretim usulünde çok büyük değişiklikler olmamıştır. Özellikle hadislerin tespit edilip kitaplarda yer almasından sonra muhteva üzerinde yoğunlaşmış ve Hz. Peygamber'in mesajını çağın insanına doğru metotlarla ulaştırma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Hadis öğretimi yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği, hadisi sahih kabul etmek için belirlenen kriterler, geçmişte ve günümüzde hadis alanında yapılan çalışmalar, Hadis dersi kitaplarının içerikleri vb. konular akademisyenlerin çalışmaya devam ettiği konulardan bazılarıdır. Bu makalede hadis öğretmek ve Hz. Peygamber'i tanıtmak için geçmişte kullanılan belli başlı usuller ortaya konulacak ve Hz. Peygamber'in kullandığı üslup ve öğretim metotlarından hareketle, günümüz öğrencilerine hadis eğitimi verilirken veya halka hadis aktarımı yapılırken hangi metotların kullanılması gerektiği incelenmeye çalışılacaktır. Hikâyeleştirme, temsili anlatım, drama, atasözü, çizgi ve karikatürden faydalanma ve açık uçlu öğrenme metotlarının hadis ilmine katkıları araştırılacak ve bu alanda yapılan bazı çalışmalara örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Eğitim, Araştırma, Metotlar

In Search of New Methods in Hadith Education

Abstract

The hadith education that started in the Prophet's (pbuh) era still continues. Although places for education have changed, there has been no major difference in methods. Especially, after hadiths were determined and compiled, researches focused on their contents. Thus, the need for conveying the message of the Prophet (pbuh) to the people with right methods emerged. The rules of the hadith education, the criteria for accepting the hadith, the works regarding hadith, and the contents of the Hadith course books are some of the subjects dealt with by academics. In this article, principal methods used in the past for introducing the Prophet (pbuh) by teaching hadiths will be presented. In addition to that, with reference to the educational methods of the Prophet (pbuh), methods to be used in the process of teaching or narrating hadiths will be analyzed. Contributions of the use of fictionalization, representation, drama, proverb, cartoon and caricature, and open-ended learning methods to the hadith science will be examined and examples of some works done in this regard will be given.

Keywords: The Prophet (pbuh), Hadith, Education, Research, Methods.

Giriş

Son ilâhî dinin kitabı Kur'an-ı Kerim'in açıklayıcısı konumunda olan hadisler, vahyin anlaşılması ve hayata geçirilip uygulanmasına büyük katkı sağladılar. Hz. Peygamber'in öncelikli görevi tebliğdir. Ancak bunun yanında vahyin açıklanması, hayata geçirilmesi, hatta dinde yeni hükümlerin ortaya konulması da onun sorumlulukları arasındadır. Bundan dolayı Müslümanlar Kur'an öğrenimine önem verdikleri gibi Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarını öğrenmeye de önem verirler.

Kur'an'ı anlama ve hayata geçirip uygulamanın, ancak Hz. Peygamber'in rehberliğinde gerçekleşebileceğini anlayan sahabe, hadis öğrenme konusunda büyük çabalar sarfetmişlerdir. Allah Rasûlünün günlük hayatını, ibâdet hayatını yakından takip etmiş, her an yanında bulunamayacaklarını anlayınca, onun hayatının hiç bir anını kaçırmamak, yaptığı her şeyi öğrenip uygulamak için komşularıyla nöbetleşe Hz. Peygamber'in yanına gelip gitmiş ve günün sonunda olup biteni birbirlerine anlatmışlardır. (Buhârî, İlim, 27, Mezâlim, 25, Nikâh, 83; Müslim, Talâk, 5) Aynı hassâsiyeti çocuklarına, tâbiîn nesline de aktarmışlardır.

Hz. Peygamber'in sağlığında Mekke'de Dâru'l-Erkam'la başlayan eğitim faaliyetleri Medîne'de Mescid-i Nebevî ve Ashab-ı Suffe ile devam etmiştir. Hz. Peygamber ashâbına dini öğretmek için çaba göstermiş, namaz oruç zekât, hac, kurban vb. ibadetleri bizzat yaparak uygulamalı olarak göstermiş, yanlış yapanların yanlışlarını düzeltmiştir. Yaygın eğitim yanında örgün eğitim modelini de kullanan Allah Rasûlü, okuma yazması iyi olan Abdullah b. Amr gibi sahâbîlere hadisleri yazma izni vermiş, onun sağlığında kendilerine ait sayfalara hadis yazan sahâbenin ve sahâbeden hadis dinleyip kendilerine âit nüshalara hadis yazanların sayısı 50'yi geçmiştir. (Ebû Dâvûd, İlim, 3; Azamî, 1993:34-58) Bazı duaları ashâbına ezberletmiş, kolay öğrensin ve ezberlesinler diye üç kere tekrarladığı ifâdeler olmuştur. (Buhârî, İlim, 30, İsti'zân, 13; Ebû Dâvûd, Libâs, 27; Tirmizî, İsti'zân, 29.) Örnek olaylar anlatmış, (Buhârî, Vudû', 33; Müslim, Selâm, 41.) benzetmeler yapmış, (Müslim, Sıfatü'l-Münâfikîn, 1) sabah namazlarından sonra "Aranızda rüya gören var mı, tabir edeyim" diyerek ashâbın rüyalarını yorumlamış veya kendi gördüğü rüyaları tabir ederek ashâb-ı kirâma mesajlarını iletmeye gayret etmiştir. (Buhârî, Ta'bîr, 48; Müslim, Ru'yâ, 4)

İlerleyen yıllarda, evlerde ve camilerde yapılan eğitim ihtiyaca cevap verememiş, (Kazıcı, 1995: 225) hadis medreselerde verilen dersler arasında veya özel ihtisas merkezleri diyebileceğimiz dârülhadislerde okutulan bir ilim dalı olarak varlığını sürdürmüştür. Şîî Fâtımîler'in siyasî, askerî ve ilmî faaliyetlerinin hız kazandığı dönemde, Şîa'nın yayılmasını önlemek, Ehl-i sünnet inancını güçlendirmek ve devlet kademesinde görev alacak kişileri yetiştirmek için Nizâmülmülk tarafından açılan Nizamiye Medreselerinde okutulan dersler arasında hadis dersi de yer almaktaydı. (Özaydın, 2007: XXXIII/189)

Şam'da ilk medrese kuran Nûreddin Zengî idi ve onun emriyle ilk dârülhadis de Şam'da inşa edilmişti. (Subhi es- Sâlih, 1986: 58; Ahmed Çelebi, 1976: 115) Anadolu Selçukluları döneminde Çankırı, Sivas ve Konya gibi merkezlerde dârülhadisler açılmış, Osmanlılar Döneminde bilinen ilk dârülhadis İznik'te inşa edilmişti. İlk dönemlerde inşa edilen dârülhadislerin en meşhuru. II. Murad'ın 1425 yılında Edirne'de yaptırdığı Dârülhadis Medresesi olarak gösterilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra yaptırılan Fatih Külliyesi içindeki Sahn-ı Semân Medresesi'nde verilen dersler arasında hadis dersi de bulunmaktaydı. Fatih'in kurdurduğu külliyyede dârülhadis bulunmayışının sebebi, Fatih'in babası II. Murad'ın Edirne'de yaptırdığı dârülhadisi ikinci plana düşürmemek istemesi olarak açıklanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın kurdurduğu Süleymâniye Medrese'sinde hadis alanında faaliyet gösteren müstakil bir dârülhadis mevcuttu. İstanbul'da bu dârülhadis dışında inşa ettirilen pek çok dârülhadis bulunmaktaydı. Ayrıca Amasya, Tokat gibi merkezlerde de dârülhadisler açılmıştı. Elimize ulaşan belgeler, dârülhadislerde okutulacak kitapların vakıf sahibi tarafından değil müderrisler tarafından belirlendiğini göstermekte, müderrisler ise güvenilir hadis kitapları olarak kabul edilen Sâhîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'i okutmakta, şerh olarak ise Mesâbîhu's-Sünne ve Meşâriku'l-Envâr'ı tercih etmektedirler. (Yardım, 1993: VIII/530-532) Subhi es-Salih, dârülhadislerin tedris hayatının diğer medreselere göre uzun olmayışının sebebini, fıkıh ve ahkâm medreseleri gibi devlet kurumlarına eleman yetiştiren kurumlar olmamaları ve rihle dediğimiz hadis öğrenmek için yapılan yolculukları tercih eden müttakî talebelerin susuzluğunu giderememeleri olarak açıklamaktadır. (Subhi es-Sâlih, 1986: 59)

Günümüz Türkiye'sinde hadis dersi, İmam Hatip Liselerinde ve üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde Temel İslam Bilimlerinin ana dersleri içinde okutulan dersler arasında yer almaktadır. Ancak hadis sadece alan öğrencilerini ilgilendiren bir ders değil, Müslüman olan hiçbir kimsenin bigâne kalamayacağı bir ilim dalıdır. Kur'an'ın en güzel örnek olarak takdim ettiği Hz. Peygamber'i örnek alma sorumluluğunda olan bütün Müslümanların hadis ilmiyle ilgilenmeleri bir zorunluluktur. Bu zorunluluk hadisin ilim dalı olarak kalmayıp halkın anlayacağı bir formata büründürülmesini gerekli kılmaktadır. Hadisçiler senet-metin ilişkisi yönünden hadisleri incelemek, hadisleri bütüncül bir bakış açısıyla incelemeye tabi tutmak yanında, hadis metinlerinde yer alan kavram ve hikmetlere, bireysel ve toplumsal değerlere vurgu yapmalı ve Hz. Peygamber'in mesajını en doğru metotları kullanarak öğrenmeye ve öğretmeye çalışmalıdırlar. (Canikli, 2010; 144)

1-Hadis Öğrenme Ve Öğretme Usulleri

Yazılarak muhafaza edilen Kur'an metinleriyle karışma endişesinden dolayı başlangıçta yazıdan çok ezberleme usulünün kullanıldığı hadis öğretimi, daha sonraları belli bir disipline kavuşmuş, hadis öğrenmek ve öğretmek

için semâ', arz veya kırâat, icâze, münâvele, kitâbet, i'lâm, vasiyet veya vicâde gibi yöntemler kullanılmıştır. (Subhi es-Sâlih, 1986: 70-84)

Hadisler ezberlenerek, yazarak, müzâkere edilerek öğrenilip hayata geçirilerek korunmuş, hatta hadis öğrenimi, öğretimi ve hadis derlenmesi için rihle adı verilen yolculuklar yapılmış, hadis toplama faaliyetinin içinde bulunanlara da çok gezen, çok dolaşan anlamına gelen rahhâl, cevval gibi isimler verilmiştir. Hadisin elde mevcut olan isnâdıyla yetinmeyip daha sağlam daha güvenilir, daha âli isnâdlarını araştırmak için yapılan bu yolculuklar, örnekleri az olsa da sahâbe döneminde başlamış, sonraki dönemlerde ise artarak devam etmiştir. (Nazlıgül, 2013:13-37) En doğru bilgiyi en uzman kişinin ağzından öğrenmek olarak günümüze uyarlayacağımız bu yolculukların benzerlerinin, günümüzde de hem hadis hem de farklı ilim dalları için yapılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Hadislerin Hz. Peygamber'e âdiyetini ortaya koymak için isnâd sistemi geliştirilmiş, Hz. Peygamber'den hadisi kitabına alan müellife kadar ulaşan râvî zincirleri oluşturulmuş, bu râvîlerin güvenilirliklerini sorgulamak için Metâin-i Aşera adı verilen tenkit noktaları belirlenmiş ve sonuca göre hadis için sahih, hasen, zayıf, mevzu gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Hadisi rivâyet eden râvîlere göre veya konulara göre kitaplar oluşturulmuş, rivâyet ve dirâyet olarak ikiye ayrılan hadis ilmi içinde farklı bölümler ve farklı istihlaklar ortaya çıkmıştır. Hadislerin doğru tespit edilip belli bir düzene göre öğretilmesi konusundaki çabalar her dönemde artarak devam etmiştir.

Hadis Usulü ve Hadis Tarihini ilgilendiren konular medrese müfredatına girip temel hadis kaynakları ve şerhler medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. (Ergün, 1982: 79-80) 26 Şubat 1910 yılında yayınlanan Medâris-i İlmiyye Nizamnâme'sinde, Hadis Usulü derslerinin ders döneminin 8. ve 9. yıllarında, Sahîhayn gibi temel hadis kitaplarının ise 11. ve 12. yıllarda okutulduğu görülmektedir. Halkın kolaylıkla anlayıp uygulayacağı ahlak hadislerini toplayan müstakil çalışmalar, her ne kadar zayıf bir hadise dayansa da 40 hadis yazma ve ezberleme geleneği, halka hadis öğretme çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Hatta halk dilinde hadis diye meşhur olan sözlerle veya uydurma hadislerle ilgili verilen eserler bile halka doğru hadisi öğretme konusundaki çabalar olarak kabul edilebilirler.

Hadis öğrenimi ve öğretimi, konusu çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Hz. Peygamber'i ve onun hadislerini öğretmek için Türk İslam Edebiyatında oluşturulan türleri incelemek bile, hadis öğretimi konusundaki çabaları ortaya koymak açısından yeterli olacaktır. Hz. Peygamber'in dâimâ hayatın içinde olduğunu, gönüllerde ona duyulan sevgiyle canlı olduğunu hissettiren, Hz. Peygamber'i methetmek için yazılan na'tler, (Yeniterzi, Türk Edebiyatında Naatler, erişim tarihi: 9.9.2017) Hz. Peygamber'in soyu soppu ve doğumundan başlayıp ölümüne kadar geçen sürede yaşadıklarından bahseden Siyer-i Nebîler, (Uzun, 2005: XXX/587) Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan ve çoğunlukla manzum olarak yazılan, en meşhur

örneği, Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında kaleme aldığı Vesîletü'n-Necât adlı mesnevîsi olan Mevlidler, (Aksoy, 2007: 324-325) Hz. Peygamber'in fizikî özellikleri, vasıfları ve ahlâkî özelliklerinin anlatıldığı Şemâiller ve Hilyeler, (Yardım, 1983: 350-359; Uzun, 1988: XVIII/47) Hz. Peygamber'in Allah tarafından Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi, oradan da semaya yükseltilmesi konusunun işlendiği Mi'râciyyeler, Mevlid türüne benzeyen, Regâib kandilinde okunmak üzere yazılıp bestelenmiş, Hz. Peygamber'in anne ve babasının ahlakı, iffeti, evlilikleri ve Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesinin âlemlere rahmet olduğunu anlatan ve manzum olarak kaleme alınan Reğâibiyyeler, Hz. Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı Mucizat-ı Nebîler, Hz. Peygamber'in mübârek isimlerini konu alan Esmâ-i Nebî'ler, Hz. Peygamber'in hicretini konu alan Hicretnâmeler, edebiyatımızda Hz. Peygamber'i tanıtan edebî türler olarak sıralanabilir. (Kemikli v.dğr., 2013: 183-203) Hz. Peygamber'den nakledilen "Kim ümmetinden dini konularla alakalı kırk hadis ezberlerse, Allah onu fakihler ve âlimler arasında diriltir" şeklindeki rivâyetin kapsamına girmek ve Allah Rasûlünün şefaatine nâil olmak için Türkçe olarak kaleme alınan 40 Hadisler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. (Ünal, 1999: 138-139)

2. Günümüzde Hadis Öğretimi Konusunda Geliştirilen Farklı Yöntemler

Anlatım, soru cevap, problem çözme, gösteri, gözlem, örnek olay incelemesi, rol oynama ve tartışma metotları genel öğretim metotları arasında yer almaktadır. Açık Uçlu Öğrenme, Ayrıntı Kuramı, Yapısalcılık, Çoklu Zekâ Teorisi, Probleme Dayalı Öğrenme, İşbirliğine Dayalı Öğrenme, (Bağcı, 2003) yapılandırıcılığın uygulamaya konma şekli olarak da tarif edilen Proje Tabanlı Öğrenme (Ay, 2013: 53) vb. öğrenme şekilleri, üzerinde çalışmalar yapılan yeni öğretim metotları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğretim metotlarının hepsi hadis alanında kullanılacak metotlardır.

Yukarıda zikri geçen metotlar yanında, genel olarak din eğitiminde ve bunun bir parçası olan hadis eğitiminde belli başlı özel öğretim metotları da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu metotlar; tebliğ, davet, tartışma, örnek olma (model sunma), temsili anlatım, tadrîcî öğretim, özendirme, sakındırma (terğîb ve terhîb), tekrarlayarak belletme vb. olarak sıralanabilir. Eğitimin her alanında olduğu gibi, din eğitiminde de bazı yeniliklere gidilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Durum ve şartlara göre genel ve özel metotlardan faydalanılarak din öğretiminde kullanılacak bazı teknikleri Suat Cebeci şöyle sıralamaktadır:

“1- Haz Verici Etkinliklerle Öğretme: Öğrencilere marşlar ilâhiler söyletmek, yarışmalar düzenlemek, gezi, gözlem ve inceleme etkinliklerinde bulunmak.

2- Kalıplarla Belletme: Tekerlemeler, şiirler ve atasözlerini hatırlatarak, hikâyeler anlatarak öğretme.

3- Dolaylı Aktarımla Öğretme: Bilgi oyunları, bulmacalar ve bilmeceler yoluyla öğretme.

4- Kolektif çalışma ile belletme: Toplu okutmalar, grup tartışmaları, grup çalışmaları ve müşterek ödevler yoluyla öğretme.” (Din Öğretimi Yöntemleri”, 08.02.2018)

Dînî eğitimin her alanında yeni öğretim metotlarına başvurulduğu gibi, hadis alanında da yeni metot arayışlarına gidilmiştir. İmam Hatip Liselerinde okutulan ders müfredatlarında kısa dönem içinde yapılan değişiklikler, hadis dersi de dâhil olmak üzere müfredatların sürekli yenilenmesi, bu çabaların bir ürünü olarak görülebilir. 18 Temmuz 2017 tarihinde dönemin Millî Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz’ın yaptığı açıklamalara göre, müfredatları geliştirme, yenileme ve güncelleme çalışmaları 2005 yılında başlamış, 2015-2016 eğitim öğretim yılında ise 51 program ve 176 müfredatta yenilenmeye gidilerek tamamlanmıştır. (Yeni müfredat, erişim tarihi: 08.02.2018) Bu programların ve onlara göre hazırlanan ders kitaplarının eksiklikleri akademisyenler tarafından takip edilmiş ve zaman zaman eleştiriler yapılmıştır. (Akyüz, 2012:134-156; 2018:1-14. Ertugay, 2017: 155-191)

2015 Haziran döneminde; İHL/İHO Meslek Dersleri, DKAB ve Kültür Dersleri öğretmenlerinin katılımıyla komisyonlar oluşturulmuş ve bu komisyonlarda, belirlenen ana başlıklar çerçevesinde bazı öğretmenler tebliğler sunmuşlardır. Bu tebliğler katılımcı öğretmenler tarafından müzakere edilmiş ve seçilen tebliğler yayınlanmıştır. Hadis alanında beş tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğler incelendiğinde hadis dersine giren öğretmenlerin geleneksel metotla yetinmeyip yeni arayışlara girdikleri ve çağın kendilerine sağladıkları imkânlardan faydalanarak hadisi hayatın içine katma çabası içine girdikleri açıkça görülecektir. Öğretmenler “Sünnetin yaşanan pratik İslam olması”, “hadis öğrencisinin hadisleri sadece nakletmek için değil, aynı zamanda hayata geçirip yaşamak için öğrenmesi gerektiğine” vurgu yapmış ve öğrenciyi öğretme faaliyetinin içine katacak, dersi görsel öğelerle zenginleştirecek metotlar kullanmanın gerekliliği üzerinde durmuşlardır. (Hadis Dersi Tebliğleri, erişim tarihi: 09.02.2018.)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında hedeflenen; Kur’an ve sünneti merkeze alan, hurafeye dayalı yanlış bilgilerden uzak, doğru bir din öğretimidir ve bu hedef, ders esnasında öğrenilen konuyu destekleyen ayet ve hadisler kullanılarak göz önünde bulundurulmaktadır. Ayet ve hadisler ders kitabında verilmekte veya öğretmen tarafından tespit edilip tahtaya yazılmakta ya da yansıtılmaktadır. Ayetleri belirleme ve sunmada öğrencinin katkısı yok denecek kadar azdır. Bu âyet ve hadislerden nasıl yararlanılacağı, hangi teknik ve yöntemlerin kullanılacağı konusunda öğretmenler bakımından da henüz yeterince yol alınmamıştır. (Ekşi, 2016:121-133)

Din Eğitimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı yanında Diyânet İşleri Başkanlığı da etkin faaliyetler yürütmektedir. Aile ve Dini Rehberlik Büroları, Cami hizmetleri, vaaz ve irşad, fetva, hac, umre vb. görevler

yanında Kur'an Kurslarında verdiği eğitim programlarıyla da dikkat çeken Diyânet İşleri Başkanlığı cenaze, nikâh, isim koyma, asker ve hacı uğurlama merasimlerinde üstlendiği görevlerle, örgün ve yaygın din eğitimine katkıda bulunmaktadır. Din eğitimi halka ulaştıran görevlilerin hadis yeterliliklerini sorguladığımızda (Bilen, 2007: 81-104) veya hadisleri aktarırken takip ettikleri metoda baktığımızda da aynı sıkıntılarla karşı karşıya kalırız. Muhatap kitleye göre eğitim belirlemenin, değişen cemaat veya öğrenci profiline göre eğitim metotlarını yenilemenin gerekliliği ortadadır. Diyânet İşleri Başkanlığı da bu konuda önemli çalışmalar yapmaktadır. Özellikle son zamanlarda Yaz Kur'an Kursları için yazılan kitaplarda drama, örnek olay anlatımı, beyin fırtınası, kavram haritası, grup çalışması, eğitsel oyun, buldurma vb. etkinliklere yer verilmesi, bu konuda yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. (DİB Komisyonu, 2017)

Hadis öğretmek için kullanabileceğimiz bazı metotlar hakkında bilgi vermeye çalışalım.

2.1. Hadis Öğretiminde Hikâyelerden Faydalanma

Öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasını esas alan yapılandırmacı öğrenmede, ezbere dayalı bir öğrenme yoktur. Bilgilerin biriktirilmesi değil, analiz edilmesi ve yorumlanması esastır. Kişi var olan bilgileriyle yeni öğrendikleri arasında bağ kurar ve önceden öğrendikleriyle yeni öğrendiklerini bütünleştirir. Yapılandırmacı öğrenmede çok yönlü bakış açısına sahip olma ve bir sorunun farklı cevapları olabileceğini hesaba katma esastır. Bilgi öğretmenden öğrenciye doğrudan aktarılmaz, öğrencinin kendisi tarafından aktif bir şekilde yapılandırılır. Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenme sürecinde ön bilgiler harekete geçirilerek, etkili iletişim kurma, akıl yürütme ile bilinenden bilinmeyene gidilir ve ulaşılan bilgi değerlendirilerek sonuca ulaşılır. (Komisyon, 2010: 11-12) Öğrenme sürecine öğrenci aktif olarak katılır, bilgiyi kendisi üretir veya keşfeder. İşbirliğine dayalı bu yaklaşımda problem çözme, açık uçlu sorular ve araştırmaya dayalı öğretim yöntemleri kullanılır.

Öğrencinin öğrenme faaliyetinin bizzat içinde olmasını amaçlayan yapılandırmacı yaklaşımı uygulayabilmek için geliştirilen yöntemlerden birisi de, seksenli yılların başında İskoçya'da geliştirilen "Hikâyeleştirme Yöntemi"dir. Bu yöntemde öğrenme süreci, bir hikâye ile başlar, zaman, mekân ve karakter bağlantılarıyla güçlendirilir, aşama aşama bir bütün içerisinde mesajlar verilir. Öğrenci aktif olarak öğrenme faaliyetine katılır, eski bilgilerine yenilerini ekleyerek problemlere çözüm üretir. Anlatılan hikâye konusunda öğrencilerin fikirlerini almak, sorular sormak onlara fikirlerine saygı duyulduğunu hissettirir. Öykünün temasını öğrenci kendisi bulup sonuca ulaşır. (Tepetaş, Haktanır, 2013: 62-79)

Hikâyeleştirme, kısas anlatma yöntemi Hz. Peygamber tarafından bir eğitim metodu olarak kullanılmıştır. "Bir kimseyi takip etmek, izini sürmek", "birine bir haberi ulaştırmak veya bir olayı açıklayıp bildirmek" (Cevherî, 1956: VII/73-74) anlamlarına gelen kısas, insanların anlatılan konuya

yoğunlaşmalarını sağlamak ve dikkatlerini çekmek için anlatılır. Tarihte yaşanan olaylar, bugün de yaşanılması ihtimal dâhilinde olan olaylardır. Kıssayı dinleyen kişi, kıssada anlatılan kişilerle kendisini veya içinde yaşadığı toplumdaki bazı kişileri özdeşleştirir. Düşülecek yanlışlar, yapılacak hatalar konusunda daha dikkatli olur. Anlatılanlardan ibret alarak hayatını daha ahlaklı, daha erdemli bir şekilde sürdürmeye çalışır. Kur'an'da anlatılan kıssalar, Hz. Peygamber'in anlattığı geçmiş milletlere ait kıssalar veya gerçekleşmesi mümkün olan hikâyeler, insanları manevi yönden desteklemesi yanında, onları moral yönünden takviye ederler. Bazı hikâyeler çok kısa olmalarına rağmen dikkat çekici üslupları, dinleyeni etkileyen olay örgüsü, duyguları harekete geçiren tasvir unsurları sayesinde, mesaj iletici yönü ön plânda olan kıssa örnekleri olarak hadis mecmualarında yer alırlar. (Uysal, 2006: 56)

Hikâyeler kişinin kendisini başkasının yerine koymasını sağlar ve karşıdaki kişinin duygularını, düşüncelerini, arzularını ve eylemlerini anlayabilme yeteneği kazanmasına sebep olurlar. (Dökmen, 2000:134) Empati olarak tanımladığımız bu özellik çocukların ahlaki kuralları benimsemeleri ve içselleştirmelerinde etkin bir role sahiptir. Ancak çocukların empati kurarak öğrenmelerin sağlamak amacıyla kullanılacak hikâyelerde çocuğun yaşı, anlama ve algılama düzeyi, dini ve ahlaki gelişim özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

0-3 yaş arası bilinçsiz etkilenme çağı, 4-9 yaş arası duygusal öğrenme çağı, 10-13 yaş arası akılcı öğrenme çağı, 14-24 yaş arası ise bilinçli öğrenme çağı olarak kabul edilir. (Bilgin, Selçuk, 1995: 74) Eğitimciler özellikle 12 yaş öncesi çocukların iman, gaybî konular gibi soyut tarafı ağır basan dini konuları öğrenmesinin mümkün olamayacağını söylemektedirler. (Okumuşlar, 2006: 244) Vaktinden önce bu bilgilerin verilmesi çocuklarda kafa karışıklığına yol açacak ve ezberle dayalı bir öğrenmeyi beraberinde getirecektir. Halbuki aslolan ezberlenen bilgi ve davranışlar değil, düşünerek kavrayarak ulaşılan, iman ve huzurla, hazla, şuurlu bir şekilde yapılan ibadetlerdir. O halde çocuklara dinin temel prensiplerini, kavramakta zorlandıkları inanç konularını anlatmadan önce seviyelerine uygun olarak dinin ahlaki boyutuna yönelik bilgiler verilmeye çalışılmalıdır. Bu bilgiler ve ahlaki davranış kalıpları, çocuğun etrafında göreceği ve rol model olarak benimseyeceği güzel örneklerin bulunması sayesinde, kolayca hatta o farkına bile varmadan çocukta yerleşir ve davranışlarına yansır. Bunun yanında çocuklar büyüklerinin anlattığı veya kitaplardan okuduğu hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşleşerek iyi davranış kalıplarını benimser ve yanlış davranış kalıplarından uzak dururlar.

Hikâyelerle hadis öğretilirken gözetilmesi gereken seviye yanında, çocukların ilgi alanlarına ve kavrayışlarına uygun bir konu seçimi yapılması, bu konunun sade ve gerçekçi bir plan dâhilinde işlenmesi son derece önemlidir. Hikâye hareketli olaylardan oluşmalı, hikâyede yer alan kişilerin gerçek hayatta karşılığı olmalıdır. Cümle ve paragrafların kısa olması,

konuşmalara dayalı, sürükleyici bir anlatıma sahip olması ve canlı tutulan bir ilgi de hikâyede bulunması gereken özelliklerdir. Hikâye yazarı gereksiz izahlar ve ağır çözümlenmelerden sakınmalı, çocukların seviyesine uygun basit ruh çözümlenmeleriyle yetinmeli, metinleri güzel ve anlamlı resimlerle çocukların ilgisini çekecek şekilde zenginleştirmelidir. (Oğuzkan, 1997:101-102)

Hikâyelerin yukarıda sayılan özellikleri ve Hz. Peygamber'in eğitim metodu olarak hikâyeyi kullanması, anne babaları ve eğitimcileri vermek istedikleri mesajları hikâyeyle anlatmaya yönlendirmiş ve bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır. Konuya ait vereceğimiz örneklerden ilki XIV. yüzyılın ikinci yarısında eser veren müelliflerden Erzurumlu Mustafa Darîr Efendi'ye aittir. Doğuştan gözleri kör olduğu için şiirlerinde "Darîr" veya onun Türkçe karşılığı olan "Gözsüz" mahlasını kullanan şair, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmektedir. Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi dışındaki eserleri, yer yer şiirlere rastlansa da nesir ağırlıklı eserlerdir. Müellif nesrin ağır bastığı eserlerinde hüner göstermek endişesinden uzak, sade ve tabîi bir dil kullanmaktadır. Halk söyleyişinin kendisini hissettirdiği eserleri, sadece saraylardaki sohbet meclislerinde okunmamış, dilinin sadeliği ve tatlılığı eserlerinin halk arasında da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Eserleri Türk dili için zengin bir kaynak durumunda olduğundan lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesindeki çalışmalara konu olmuştur. Erzurumlu Mustafa Darîr Efendi'nin yazdığı 100 Hadis 100 Hikâye, Emîr Çolpan'ın arzusu üzerine müellifin kaleme aldığı son eserdir. Müellif 159 hadis ve bazı hadislerden sonra anlatılan kısa hikâyelerden oluşan, Fazlullah b. Nâsîrî'l-Gavrî el-Îmâdî'nin Tuhfetü'l-Mekkiyye ve Ahbârü'n-Nebeviyye adlı eserinden faydalanarak yazdığı eserde, Îmâdî'nin naklettiği hadislerden 100 tanesini almış ve her hadisten sonra bir hikâye ilâve etmiştir. (Erkan, 1993: VIII/499) Yüz hadis derlemesi bakımından Türkçe yazılmış ilk kitap kabul edilen eser, Necdet Yılmaz ve Selahaddin Yıldırım tarafından sadeleştirilerek yayın hayatına kazandırılmış ve muhtelif baskıları yapılmıştır. (Yıldırım, Yılmaz, 2007: 47) Süleyman Efendioğlu ve Yusuf Ziya Sümbüllü, Yüz Hadis Yüz Hikaye'nin gün yüzüne çıkarılan bazı yeni nüshalarına da işarete bulunmaktadır. (2012:15-35)

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir'in yazdığı, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları tarafından 2012 yılında yayınlanan "Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis", bu konuda son zamanlarda yazılan en güzel örneklerdendir. Müellif önce konuyla ilgili bir hikaye anlatmakta, konuyla ilgili hadîse, ya hikâye içinde yer vermekte, ya konuyu hadisle bitirmekte, ya da kıssadan hisse diyebileceğimiz bir şekilde hikayenin sonunda hadise yer vermektedir. TRT Diyanet bu hikâyelerden 18 tanesini görsel bir şekilde çocukların istifadesine sunmuştur. Projenin tanıtımında görselleştirmenin önemi anlatılmakta, hadisleri hayatımıza yansıtmak için oluşturulmuş bu projenin sadece çocuklara değil, yetişkinlere de hitap ettiğine vurgu yapılmaktadır. (Çocuklara 40 Hadis. Erişim tarihi: 05.02.2018)

Ali Karaçam ve Kevser Şahin tarafından yazılan 2008 yılında Nesil Yayınları tarafından basımı yapılan "Hikayelerle 365 Gün Hadis", Mehmet Said Çimen'in yazdığı Yarım Elma Yayınları tarafından 2015 yılı Nisan ayında yayınlanan "40 Hadis 40 Hikaye", A. Battal Doğan'ın yazdığı Uysal Kitabevi tarafından 2013 yılında 5 yaş üstü çocuklara yönelik kaydı düşülerek yayınlanan "Çocuklara 40 Hadis 40 Hikaye", yine Uysal Yayınları tarafından 2014 yılında yayınlanan Muhammed Kutub'un yazdığı 5 yaş üstü çocuklara yönelik hazırlanan "40 Hadis 40 Hikaye", Harun Kırkıl'ın yazdığı Erkam Yayınları tarafından yayınlanan "Hikayelerle 40 Hadis" Ayşe Serra Kara tarafından yazılan Kayalı Park Çocuk Yayınevi tarafından 2016 yılında yayınlanan "Hikayelerle 40 Hadis", Nazlı Hilal Kızılkaya'nın yazdığı Mavi Lale Yayınları tarafından 2014 yılında yayınlanan "Çocuğumla Bir Ayet Bir Hadis Bir Hikaye", Behlül Bera'nın yazdığı, Nakkaş Yapım Prodüksiyon tarafından 2016 yılında yayınlanan Sami ve arkadaşlarının mâceralarıyla hadis hikayelerinin iç içe geçtiği "Sami ve Arkadaşları Hadis Hikayeleri" bu konuda örnek olarak verilebilecek çalışmalardandır.

Çalışmaların seyri incelediğinde bu konuda gitgide uzmanlık kazanıldığı, zaman içinde hikâyelerin belli yaş seviyelerine göre yazılmaya başlandığı ve çocukların ilgisini çekecek şekilde mâceralarla iç içe bir anlatım tarzının öne çıktığı fark edilmektedir.

2.2. Hadis Öğretiminde Temsili Anlatımdan Faydalanma

Mesel sözcüğünden 'tefil' kipine aktarılan temsil, " Bir şeyi yazı ya da bir şey vasıtasıyla betimleyerek örneklendirmek, "canlı bir suret ve form halinde tasvir etmek" anlamına gelmektedir. (Cevherî, 1956: V/1816) "Didaktik karakteri yanında, hayal ettirme, kurgulama, hafızaya nakşetme, hafızada şekil ve sahneleme unsurunu harekete geçirme, kimi zaman görselleştirerek temaşa ettirme, vb. içerikleri sebebiyle çok etkin bir anlatım ve sunum tarzı olan temsili anlatım" (Kılıç, 2010: 40) Hz. Peygamber'in hadislerinde de bir anlatım biçimi ve eğitim metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Hz. Peygamber münafığın halini, şaşkın bir vaziyette iki koyun sürüsü arasında gidip gelen koyunun durumuna benzetmekte ve "Bir sürüye katılır, sonra vazgeçip geri döner, sonra diğer sürüye katılıp nihâyetinde bundan da vazgeçer." (Müslim, Sıfatü'l-Münâfikîn, 1) demektedir. Bu hadiste münafık kimse, ne yapacağını bilmeyen şaşkın ve kararsız koyuna benzetilmiş, münafık kimsenin karakterindeki tutarsızlık, düşüncelerindeki belirsizlik ve ne yapacağına karar verememe vb. durumlar yanında, kişisel ve sosyal ilişkilerinde istikrarlı olamama, döneklık vb. durumları da adeta bir tablo gibi gözler önüne serilmiştir. (Kılıç, 2010: 37)

Hz. Peygamber'in kötü bir aile ortamında yetişen güzel kadını tarif ederken "gübre yığını üzerinde yetişen çiçek" (Kudâî, II/96 (957) temsili kullanması, bizi lafzî manadan yola çıkarak kıyas yoluyla asıl kastedilen manaya yönlendirmekte ve bu durum bizim anlayış ve kavrayışımızı etkileyerek lafız ötesi manayı kavramamıza yardımcı olmaktadır. Vücudun bir uzvu hastalandığında tüm vücutta bunun etkisinin hissedileceği

şeklindeki anlatım (Müslim, Birr, 17) ise, müslümanların tevhid inancı etrafında kenetlenip biz olma şuuruna ulaşması ve birbirlerinin sıkıntısına duyarsız kalmamaları gerektiğini yalın ve sarsıcı bir üslupla ortaya koymaktadır. Kalbinde, zihninde Kur'an'dan hiçbir şey bulunmayanların harap olmuş bir eve (Tirmizî, Fedailü'l- Kurân, 15), kadınların (hassas olma ve çabuk incinip kırılabilme yönünden) cam şişelere (Buhârî, Edeb, 90, 95, 116; Müslim, Fedâil, 18), mü'minlerin hurma ağacına benzetildiği (Buhârî, İlim, 4,5; Müslim, Sıfatü'l-Kıyâme, 16; Tirmizî, Emsâl, 5) örnekler anlatımı güzelleştirmekte, lafzın ötesinde bir manaya zihinleri yönlendirmekte ve anlatılmak istenen konuyu adeta zihinlere kazımaktadır.

Hz. Peygamber temsili anlatımda muhatabın dikkatini çekmek için zaman zaman beden dilini de kullanmıştır. Takvanın kalpte olduğuna işaret edip "Takva buradadır" diyerek kalbine işaret etmesi (Tirmizî, Birr ve Sıla, 18; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/360 (8707)), mü'minlerin bir bina gibi birbirlerini desteklemesi gerektiğine işaret ederken iki elinin parmaklarını birbirine geçirmesi (Buhârî, Salât, 86; Edeb, 36), "Ben ve yetimi koruyup gözeten kimse cennette şu şekilde beraber olacağız" derken işaret parmağıyla orta parmağına işaret edip onları biraz aralayarak göstermesi (Buhârî, Talak, 23; Müslim, Zühd, 2; Ebû Dâvûd, Edeb, 132), yine iki kız çocuğu olan, yetişkinlik çağına gelinceye kadar onları büyütüp terbiye eden kimseyle kıyamet günü yanyana bulunacağını söylerken parmaklarını bitişirmesi (Müslim, Birr ve Sıla, 46; Tirmizî, Birr ve Sıla, 13) vb. örnekler onun iletişimde beden dilini kullandığını gösteren unsurlardır.

Temsilî anlatım adeta beden dilinin de kullanıldığı bir sahne sanatıdır. Sözlerle çizilen tablo zihinlerde resimleştirilir, kanlı canlı hale gelir, hareketlenir ve zihin iman gibi soyut konularda bile zorlanmadan kendisine verilmek istenen mesajı kolaylıkla kavrar. Hadis kitaplarının sadece iman bölümlerinde yer alan hadisleri incelemek bile, soyut olan kavramların Hz. Peygamber'in tasvirleriyle somutlaştığını fark etmek için yeterlidir. İman gibi soyut bir olgu, Arapların günlük hayatında önemli bir yer tutan ev ve çadıra benzetilerek somutlaştırılmakta, evi ayakta tutan temeller hatırlatılarak, imanı ayakta tutan tevhid, namaz, zekat, oruç ve haccın önemine vurgu yapılmaktadır. (Müslim, İmân, 7; Tirmizî, İmân, 3) "Rab olarak Allah'ı, din olarak İslam'ı ve Rasul olarak Muhammed'i canu gönülden kabul eden kişi imanın tadını almış olur" (Müslim, İmân, 13; Tirmizî, İmân, 9.) hadisinde ise, iman eden kişide oluşan huzur ve mutluluk hissi, yemekten alınan lezzete benzetilerek somutlaştırılmakta, soyut olan razı olma fiiliyle somut olan tat alma arasındaki bağlantı konuyu daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır. Hadis dersi veren öğretmenler de Hz. Peygamber'in üslubundan mutlaka faydalanmalı ve özellikle soyut kavramların anlatımında, temsili anlatım ve buna bağlı olan teşbih, mecaz, kinaye, istiare vb. edebi sanatları kullanmaya gayret etmelidirler.

Temsil kelimesi eski Türkçede tiyatro, sergilenen oyun anlamında da kullanılır. Hz. Peygamber'in üslubunun bir adım ilerisi yaşadığımız çağın sunduğu imkânlarla drama, tiyatro, sinema vb. sanatlar olarak da

düşünülebilir. Eğitimde bu imkânların kullanılması, derslerin zevkli bir faaliyete dönüşmesini sağlayacak, sadece akıl değil duygular da faaliyete geçecek ve öğrencilerin gizli yetenekleri keşfedilebilecektir. Osmanlı eğitim tarihinde eğitimi renkli hale getiren Âmin alayları, Hatim, Hafızlık, Ketebe Merasimleri ve Mektep Seyirleri vb. geleneksel hale gelmiş bazı organizasyonlar eğitici drama ile ilişkilendirilebilir. (Bağdatlı, 2011: 79-102) Cumhuriyet döneminde ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığının 1915 yılında "Mekteb Temsillerinin Usul-i Tedrisi" adıyla çıkardığı bir yönetmelikte okul tiyatrosundan bahsedilmiştir. 1926 tarihli İlkokul Programında, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri bölümünde, temsil ve dramatik gösteriler bir öğretim ve ifade aracı olarak ele alınmış, zaman içinde ara sıra adından bahsettirse de, dramanın eğitimde kullanılması, 1985 yılında Ankara'da "Uluslararası Eğitimde Dramatizasyon" semineri gerçekleştirildikten sonra hız kazanmıştır. (Adıgüzel, 2008: 7-49)

MEB'in Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Drama Uygulamaları adıyla 2014 yılında yayınladığı kitap, Pegem Akademi tarafından 2016 yılında hazırlanan, "Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi" kitabında din ve ahlak alanı derslerinde kullanılacak öğretim teknikleri ve etkinlikleri anlatılırken, on bir teknik arasında Din Öğretiminde Oyun Yoluyla Öğrenme, Din Öğretiminde Drama İle Öğrenme, Din Öğretiminde Kıssa, Öykü ve Şiir İle Öğrenme şeklinde başlıklara yer verilmesi ve farklı yazarlar tarafından bu tekniklerin nasıl kullanılması gerektiğine dair bölümler hazırlanması, MEB tarafından İmam Hatip Ortaokulları ve Anadolu İmam Hatip Liseleri için 2015 yılında hazırlanan "Sosyal ve Kültürel Etkinliklerde İyi Örnekler Kılavuzu"nda yer alan bazı etkinlikler arasında, öğrencilere dini ve ahlaki mesajlar veren sinema filmlerini izleterek öğrencilere ihtiyaç duydukları sosyal ortamları okulda sağlamak amacıyla "Öğrenci matinesi" etkinliği, "görsel anlatım yoluyla hadislerin öğretimini sağlamak, birey ve toplum hayatında uygulanabilirliğini göstermek" amacıyla "Fotoğraflarla Hadisler" etkinliği, öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırmak ve kitaptan elde ettiği bilgileri drama veya tiyatro olarak sunmalarını sağlamak için "Okursan Canlanır" etkinliği gibi görsel etkinliklere yer verilmesi de, bu konuda giderek artan çalışmalar yapıldığına ve eğitimcilerin önümüzdeki günlerde bu konuya daha fazla eğileceklerine işaret etmektedir.

Hadis metinlerinin bir senaryo içinde sunulması, hiç şüphesiz halk ve çocuklar üzerinde didaktik bir bilgilendirmeden daha fazla etki bırakacaktır. Selçuklu Belediyesinin katkılarıyla geleneksel hale getirilip düzenlenen "1 Hadis 1 Film" yarışmaları, Keçiören Belediyesi'nin düzenlediği "Komşum ve Ben" Kadim Değerler Fotoğraf ve Kısa Film Yarışması, daha önce "Merhamet ve Adalet" "İhanet ve Direniş" konulu iki kısa film yarışması düzenleyen Çekmeköy Belediyesinin bu yıl gerçekleştireceği üçüncü kısa film yarışmasının konusunun "Komşuluk" olması ve tanıtım afişinde "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" hadisinin kullanılması, TRT Diyanette Yusufun Dünyası adıyla yayınlanan çizgi filmlerde konu anlatımı

çinde hadis-i şeriflere yer verilmesi vb. çalışmalar temsili anlatımın modern formlarda günümüz imkânlarından faydalanılarak hadis-i şeriflerin anlaşılması ve aktarılmasında etkin bir yöntem olarak kullanılmaya devam ettiğinin ve edeceğinin bir göstergesidir.

2.3 Hadis Öğretiminde Atasözlerinden Faydalanma

“Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü ve kalıplaşmış söz”(Türk Dil Kurumu, 1998:155) olarak tarif edilen atasözlerinde, töre ve geleneklerin, toplumda yaygın olan kanaatlerin bir yansımasını buluruz. Tecrübe veya mantığa dayanarak ahlaki bir sonuca ulaşma, öğüt, nasihat verme ve yol göstermenin ağırlıklı olarak kendisini hissettirdiği atasözlerinde, sosyal ve toplumsal olayların nasıl gerçekleştiği ve bunlardan nasıl ders alınması gerektiği konusunda bilgilendirmeler yapılır ve kişi içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve değer yargılarını öğrenmeye ve daha iyi bir insan olmaya yönlendirilir. (Aksoy, 1988: 17-19) Anlatıma güç katması ve kavram zenginliği yönünden önemli dil ve kültür yapılarından olan atasözleri, sosyoloji, psikoloji eğitim, ahlak, tarih, ekonomi, felsefe, din vb. pek çok alanla etkileşim içindedir. İktisatçıların, terapistlerin, eğitimcilerin, ilahiyatçıların vermek istedikleri mesajlar fazla söze hacet kalmadan tek bir atasözle verilebilir, kişisel zaafı ortaya konabilir, kültürel ve ahlaki değerlere vurgu yapılabilir.

Arap toplumunun bir ferdi olan Hz. Peygamber kültürel mirası nesilden nesile aktaran atasözlerine kayıtsız kalmamış, yaşadığı toplum tarafından bilinen atasözlerini zaman zaman ahabına kendi ifadesiyle aktarmıştır. Ana dili Arapça olmayanların Hz. Peygamber'in hadislerini incelerken bu hususu göz ardı etmemeleri gerekir.

“Seyrek ziyaret et ki, sevgi artsın.”, (Taberânî, Mu'cemü'l-Kebir, IV/21 (3535); Mu'cemü's-Sağır, I/187 (296); Beyhaki, Şuabü'l-İman, VI/326-327, 328 (629, 630)) “Kendisine iyilik yaptığın kimsenin şerrinden sakın”, (Sehâvî, el-Mekâsıdu'l-Hasene, I/60 (25)) “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et.”(Meydânî, Mecmaü'l-Emsâl, II/384; Buhârî, Mezâlim, 4; İkrâh, 7; Tirmizî, Fiten, 74.) vb. rivayetler aslında Arap atasözü iken Hz. Peygamber'in de işarette bulunduğu hadisler veya Hz. Peygamber'e de isnad edilen rivayetlerdir. (Şevkânî, el-Fevâidü'l- Mecmû'a, I/83 (58), I/260 (148); İbn Hıbbân, Sahîh, Rakâik, 3) Hz. Peygamber'in bazı sözleri ise, daha sonra atasözü haline gelmiş ve dilden dile dolaşmaya başlamıştır. Bizde de karşılıkları olan birkaç atasözüne işaret edecek olursak; “İyi arkadaşın örneği misk taşıyanın örneğine benzer. Ondan bir şey elde edemesen de, kokusundan faydalanırsın. Kötü arkadaşın örneği ise körük üfren kimseye benzer. Üstün başı kirlenirse de, dumanı senin üzerine siner.” hadisi (Buhârî, Büyü', 38; Zebâih, 31; Müslim, Birr, 45; Ebû Dâvûd, Edeb, 19) Türkçe'de “İsin yanına git is kok, misin yanına git mis kok” şeklinde, “Kişi arkadaşının dini üzeredir. O halde sizden biriniz kiminle arkadaşlık ettiğine bir baksın” hadisi (Ebû Dâvûd, Edeb, 19; Tirmizî, Zühd, 41) “Bana

arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim.” şeklinde ifade edilmektedir. “Sürüden ayrılanı kurt kapar.” Ebû Dâvûd, Salât, 47; Beyhakî, Şuabü'l- İmân, III/57 (2859)), Gülme komşuna gelir başına” (Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyâme, 18; Beyhakî, Şuabü'l- İmân, V/293 (6697)), “Acele işe şeytan karışır.” (Tirmizî, Birr, 65), Hatasız kul olmaz” (İbn Mâce, Zühd, 30; Dârimî, Rikâk, 18; Beyhakî, Şuabü'l- İmân, V/420 (7127)), “Derdi veren Allah dermanını da verir.” (Müslim, Selâm, 26; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/335 (14637); Ebû Dâvûd, Tıb, 11) vb. atasözlerini de konuya örnek olarak verebiliriz. Konuyu anlatırken atasözlerine vurgu yapmak veya atasözünü aktarıp karşımızdaki muhataplarımızdan değerlendirme yapmalarını istemek, konuyu zihinlerde kalıcı hale getirecek, sözün sonunda bu atasözünün aslında bir hadis olduğu aktarıldığında ise, hadisle kültürel değer uyumu sağlandığı için bu bilgi ve hadis kolay kolay unutulmayacaktır. Bu konuda kaynak arayanlar Selman Başaran'ın (1994) “Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri” adlı kitabına müracaat edebilirler. Son yıllarda eğitim alanında bu konudaki bildiri ve makalelerin artış göstermesi de bu konunun önemine işaret etmektedir. (Ceran, Çoban, 2017: 393-417, 2017; Aydın, 2013/3:173-192; Onan, 2011: 91-100; Baş, 2002(2): 60-68) Ağırlıklı olarak dil öğretimi üzerine yazılan, atasözlerinin etkin bir öğrenme aracı olarak kullanılabilmesine vurgu yapan bu çalışmalar hadis öğretiminde de atasözleri ekseninde yeni bir arayışa gidilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.4. Hadis Öğretiminde Çizgiler ve Karikatürlerden Faydalanma

İletişimde konuşma dili en etkin yöntem olarak kullanılsa da çizim, şekil vb. görsel ifadeler iletişimi zenginleştiren unsurlardır. İster “sanatçının duygusunun karmaşık bir anlatım aracı” olsun, isterse “bir sadeleştirme duygusu”ndan kaynaklansın çizgi belli amaçlar için kullanılır. (MEB, 2007:18) Adres soran kişiye sözlü anlatım yanında gidiş yönünü tarif eden basit haritalar çizilmesi çizginin hayatımızdaki yerini gösteren en basit örneklerdendir. (Arslan, 2014: 82) Karikatürler ise ince detayların gözlemlenmesini gerektiren ve vurucu mesajlar içeren bir formata sahiptirler. Bilgilendirme ve düşündürme işlevine sahip olan çizgi veya karikatür insanlar için kolay algılama ve anlatma biçimlerindedir ve onları anlamak görsel okuryazarlığı gerektirir. Aslında karikatür doğrudan doğruya öğretmediği halde içinde taşıdığı üç unsurla, çizgi, mizah ve düşünce ile eğitime katkı sağlar. (Uslu, 2007: 37) Karikatürün “görsel, sevimli, ilgi çekici, üzerinde tartışma fırsatı yaratabilecek bir malzeme” olması eğitim-öğretimi ilginç hale getirebilir. (Özer, 2007: 73) Çizgi ve karikatürle verilen bilgi öğrenciye sunulan hazır bir bilgi değil, öğrencinin bunlardan elde ettikleriyle sonuca ulaşmasını sağlayan bilgidir ve içinde görsellik barındırdığı, öğrenci ana temaya kendisi ulaştığı için bu bilgi daha kalıcıdır.

Danimarka'da Jyllands Posten gazetesinin 30 Eylül 2015 yılında "Hz. Muhammed'i nasıl biliyorsunuz?" sorusuna cevap olarak 12 çizerin hazırladığı karikatürleri yayınlaması ve bu olayın dünya çapında bir krize sebep olması, sol anarşist eğilimleriyle bilinen, Yahudilik ve İslam hakkında yayınladığı sert karikatürlerle tanınan Charlie Hebdo dergisine yapılan saldırı vb. örnekler konumuz açısından olumsuz örnekler olsalar da karikatürün kitleleri nasıl etkisi altına aldığını ve nasıl yönlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadırlar. (<http://www.radikal.com.tr/dunya/charlie-hebdo-dergisi-hangi-karikaturleri-yayinlamisti-1266975/>)

Hasan Aycın'ın "Kırk Hadîs Kırk Çizgi" adlı çalışması hadîsi/sünneti anlatırken çizgilerden faydalanma konusunda örnek olarak verilebilecek çalışmalar arasında yer almaktadır. Aycın bir çocuk dergisinde her sayıda bir karikatür yayınlamaya başlamış, bir yılın sonunda çocukların soyut kavramları anlamakta güçlük çektikleri anlaşılınca çizgiler, sayıları kırka tamamlanarak Eğitim Danışmanlığı Araştırmaları Merkezi tarafından albüme dönüştürülmüştür. Birinci baskısı Eylül-2007, ikinci baskısı Mart - 2008, üçüncü baskısı Haziran-2008'de yapılan eser, bundan sonra da pek çok kez basılmıştır. Hadis metinlerinin bağlayıcılığı mizah duygusunu yakalamayı zorlaştırırsa da, düşüncenin karikatüre ve çizgiye yansıtılmasından mümkün olduğunca faydalanılmalıdır. (Işık, 2014: 1119-1140)

Hadis öğretiminde çizgiler ve karikatürlerden faydalanmak adeta bir gereklilik olarak kabul edildiğinden bu konuda yapılan çalışmalar giderek artış göstermektedir. Diyanet Çocuk dergilerinde yayınlanan karikatürler, (www.diyanetdergi.com) Necip Fazıl Kısakürek İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinin hadisleri verdiği mesajlara uygun şekilde resmederek okul koridorlarında sergilemesi (<http://arnavutkoynecipfazilkisakurekiho.meb.k12.tr>) hadis öğretiminde görselliğe duyulan ihtiyacın bir sonucu olarak görülebilir. Son Peygamber Komisyonu tarafından tertip edilip "Hz. Muhammed (s.a.s)'in tanıtılması ve öğretilerinin kolay bir şekilde yaygınlaştırılması" amacıyla hazırlanan "Çizgilerle Hadisler" adlı sergilerin Ankara, İstanbul, Samsun, Aksaray, Kırşehir, Antalya, Çankırı vb. illerde açılması ve ziyaretçilerin istifadesine sunulması, (<http://sonpeygamber.im/4/56/sergi>) "Çizimlerle Kırk Hadis" yarışmaları düzenlenmesi (tugva.org) bu konuda verilebilecek örneklerdendir.

Aslında anlatımı çizgiyle pekiştirmek Hz. Peygamber'in de kullandığı bir metot olarak karşımıza çıkar. (Arslan, 2014: 81-92) Bu konuda en meşhur örnek Hz. Peygamber'in insan ve ecelini anlatırken bir dörtgen, dörtgenin ortasına dışarı taşan bir çizgi ve bunun etrafına da birkaç küçük çizgi çizmesi ve "Bu insan, bu da her taraftan onu kuşatmış olan ecelidir. Dörtgenin dışına çıkan çizgi onun arzuları, kısa çizgiler ise onun başına gelen sıkıntılardır. O bu dertlerden birinden kurtulsa diğeri onu yakalar." (Buhârî, Rikâk, 5; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 11; İbn Mâce, Zühd, 27) diyerek çizdiklerine açıklama getirmesidir.

2.5. Hadis Öğretiminde Soru Cevap ve Bulmacalardan Faydalanma

Yeni öğrenim yaklaşımlarından birisi de "Açık Uçlu Öğrenme"dir. Bu öğrenme çeşidinde öğretmenler, öğrencilerden sahip oldukları bilgi ve becerileri kullanarak bir problemin çözümünü isterler. Öğrenciler de sahip oldukları bilgi ve birikime göre problemlerin çözümünde farklı metotlar uygulayabilirler. 2017 ÖSYM imtihanlarında açık uçlu sorulara yer verilmesi de konunun önemine dikkat çekmektedir.

Hz. Peygamber'in beş vakit namazı anlatırken "Ne dersiniz? Sizden birinizin kapısının önünden bir dere aksa ve o kişi günde beş defa o dereye yıkansa, onun üzerinde hiç kirden, pislikten eser kalır mı?" diye sormuş, Ashab-ı Kiram "Kirden hiçbir eser kalmaz" diye cevap verince Hz. Peygamber: "İşte bunun örneği beş vakit namaza benzer. Allah beş vakit namazla günahları siler"(Buhârî, Mevâkîf, 6; Müslim, Mesâcid, 51; Tirmizî, Emsâl, 5) buyurmuştur. Başka bir örnekte ise, Hz. Peygamber ashabına "Ağaçların içinde bir ağaç vardır ki, yaprakları dökülmez. Bu ağacın durumu, Müslüman'ın durumuna benzer. O ağacın hangi ağaç olduğunu bana söyleyin?" diye sormuş, orada bulunanlar çölde yetişen ağaçların isimlerini saymışlar, Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber'in hurma ağacını sorduğunu anlamış, ancak kendi ifadesine göre soruya cevap vermeye çekinmiştir. Sahabe, Hz. Peygamber'den sorunun cevabını öğrenmek istemiş, Hz. Peygamber de bu ağacın hurma ağacı olduğunu söylemiştir. (Buhârî, İlim, 4, 5; Müslim, Sıfatü'l-Kıyâme, 16; Tirmizî, Emsâl, 4) Bu örneklerde sorulan sorular ve yapılan benzetmelerle, öğrenenin öğrenme sürecine dâhil edildiğini ve iki olay, iki nesne arasındaki bağlantıyı kendisinin fark etmesinin sağlandığını görüyoruz. Hadis ders kitaplarını hazırlayanlar ve hadis öğretimi yapan eğitimciler Hz. Peygamber'in de kullandığı açık uçlu öğrenme metodundan faydalanmalı, konuya hazırlık olarak sordukları sorularla ve ünite sonunda yer alan bulmacalarla öğrencinin bilgiyi elde etmek için düşünmesini çaba göstermesini sağlamalıdır. Yenilenen ders kitaplarında "bilgi kutusu", "tartışalım", "dikkat edelim", "değerlendirelim", "düşünelim", "not edelim", "tamamlayalım", "ünitemize hazırlanalım", "yorumlayalım" gibi kutucuklar yanında, "biliyor musunuz?", "dolduralım", "araştıralım", "listeleylim" gibi kutucuklara da yer verilmiş ve böylelikle konuların öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanmıştır. (Akyüz, 2018: 8)

2.6. Hadis Öğretiminde Hat Sanatından ve Sergilerden Faydalanma

Eğitimde tekrar, metnin hafızaya iyice yerleşmesine sebep olur. Müslümanlar ayet ve hadisleri ne kadar çok görürlerse, o kadar iyi öğrenir ve hayatlarını ona göre tanzim etmeye çalışırlar. Bu sebeptir ki, âyet ve hadisler camilerin kubbelerini süslemiş, mimarî eserlerin uygun

mekânlarında hat sanatı uygulanmış ve hayranlıkla yapılan çalışmalar seyredilmiştir. Günümüzde ise, konunun önemini anlayan bazı eğitimciler yönetici oldukları okullarda sınıflar ve koridorlara sosyal sorumluluklarımızı hatırlatan hadisleri tablolaştırıp asarak bu çalışmalara katkı sağlamaktadırlar.

Bu alanda hadis konulu “Hüsnü Hat Yarışmaları” da göz ardı edilmemelidir. Hüsnü hatla ortaya konulan hadis metinleriyle Kırk Hadis mecmuaları oluşturulmuş, hatta belirlenen konular (yardımlaşma, adâlet, infak vb.) hakkında düzenlenen yarışmalarda dereceye giren eserlerle takvimler oluşturulmuştur. Albaraka Türk’ün 2005 yılında düzenlemeye başladığı ve her üç yılda bir düzenlemeye devam ettiği, bu yıl beşincisini düzenleyeceği Uluslararası Hat Yarışması buna örnek olarak gösterilebilir. Dereceye giren eserlerle yılın takvimleri oluşturulmuş ve müşterilere dağıtılmıştır. Şimdiye kadar düzenlenen yarışmalarda dereceye giren ve yaşayan hattatlardan elde edilen eserlerle de “Albaraka Türk Hat Koleksiyonu” oluşturulmuştur.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız metotlara ilaveten, hadis metninin akılda daha iyi kalması ve kolay ezberlenmesi için metinlerin manzum hale getirilmesi, Hz. Peygamber’i anlatan hadis ağırlıklı sonpeygamberinfo vb. internet siteleri kurulması, Hz. Peygamber’i Sanatla Anlatmak Sempozyumu, Hadis Sempozyumu, Siret Sempozyumu vb. sempozyumlar düzenlenmesi, 40 Hadis Ezberleme Yarışmaları düzenlenmesi, belli konularda Kırk Hadis Kartelalarının basılarak dağıtılması vb. çalışmalar da aslında bu alandaki çalışmaların çeşitlenerek devam edeceğinin bir göstergesidir.

Sonuç

Dünyada yaşanan hızlı değişimler pek çok hususta yenilikler yapmayı gerekli kılmaktadır. Hayat tarzımız, kullandığımız eşyalar, konuştuğumuz dil, teknolojik imkânlar vb. hızla değişirken eğitimde eski usulleri devam ettirmek, öğrenmeye ket vurmak anlamına gelmektedir. Eğitim alanında da, yaşanan hızlı gelişmelere ayak uydurmak için yeni açılımlar yapılmalı, öğretim stratejileri yeniden gözden geçirilmelidir. Geleneksel öğretime göre hoca dersi anlatan, öğrenci dinleyen ve ezberleyendir. Bilgiye erişimin kolaylaştığı, teknolojik imkânların arttığı zamanımızda öğretmen kitaplarda yazan mevcut bilgileri aktarmaktan ziyade, bilgiye ulaşma becerilerini kazandırmaya çalışan bir rehber olmalıdır. Böyle olduğunda öğrenci ezberleyip unutmayacak, bilgiyi öğretmenin rehberliğinde kendisi edinecek, kavrayarak öğrenecek ve karşılaşılan yeni problemlere kendisi çözüm üretebilir hale gelecektir.

Hadislerin sened ve metin yönüyle incelemeye tabi tutulması, Kur’an ayetleri, mütevatir ve meşhur sünnet, tarihi gerçekler, akıl ve tecrübeye uygun olup olmadığının araştırılması vb. konular, geçmiş ilim adamlarının gündemini meşgul ettiği kadar, hatta daha da çok bugünün araştırmacılarının da gündemini oluşturmaktadır. Ancak ilmi bir disiplin

içinde sunulan bilgiler alanın mütehasısları dışında pek çok kimse tarafından anlaşılammaktadır. Halkın ve öğrencilerin hadisleri daha kolay öğrenmeleri ve hayata geçirip uygulayabilmeleri için yapılması gereken, eski bilgilerimizi devreye sokan, görselliğe ağırlık veren ve kişinin bizzat öğrenme faaliyetinin içinde yer almasını sağlayan yeni metotları kullanmaktır.

Hikâyeyle, temsili anlatımla, atasözleriyle verilen hadisler, hafızada daha kuvvetli bir şekilde yer edecek, hat, çizgi ve karikatür ilgiyi ve dikkati artıracak, öğrenci zorla, ders geçmek için değil, severek isteyerek Allah Rasulünün hadislerini öğrenecek ve içselleştirecek, mü'minler hayatın her alanında karşılaştıkları hadisleri kolayca benimseyip hayatlarında uygulayabileceklerdir.

Aslında bu makale çerçevesinde incelemeye çalıştığımız metotlar, bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanılan metotlardır. Bu metotların her birinin ayrı makale maddelerinde incelenmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

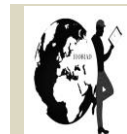
- Adıgüzel, H. Ö. (2008). "Türkiye'de Eğitimde Yaratıcı Dramanın Yakın Tarihi". *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(5), 7-49.
- Ahmed Çelebi. (1976). *İslamda Eğitim Öğretim Tarihi*. (Çev: Ali Yardım). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Ahmed b. Hanbel. (tsz). *el-Müsned*. (6 Cilt). Kahire: Müessesetü Kurtuba.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I,II*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Aksoy, H. (2007). "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 323-332.
- Akyüz, H. (2012). "İmam Hatip Liselerinde Hadis Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme Artvin İli Örneği". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 134-156.
- Akyüz, H. (2018). "Anadolu İmam Hatip Liseleri Hadis Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, 6(11), 1-14.
- Arslan, A. (2014). "Resulullah (Sav)'in Anlatım Tarzında Beden Dili Unsurları: Jestler ve Çizimler". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(1), 81-92.
- Ay, Ş. (2013). "Öğretmen Adaylarının Proje Tabanlı Öğrenme ve Geleneksel Öğretime İlişkin Görüşleri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 53-67.
- Aycın, H. (2013). *40 Hadis 40 Çizgi*, İstanbul: Edam Yayınları.
- Aydın, S. (2013/3). "Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri". *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19(75), 173-192.
- el-Azami, M. M. (1993). *İlk Devir Hadis Edebiyatı*. (Çev: Hulusi Yavuz). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bağdatlı, M. İ. (2011). "Osmanlı Eğitim Geleneğinde Eğitici Drama". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 79-102.
- Baş, B. (2002/2). "Türkçe Temel Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanımı". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 60-68.
- Başaran, S. (1994). *Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed İbnü'l-Hüseyn. (1410). *Şuabu'l-İman*. (7 Cilt) Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye.

- Bilen, M. (2007). "Din Görevlilerinin Hadis Bilgileri Üzerine". *İslami İlimler Dergisi*, 2, 81-104.
- Bilgin, B., Selçuk, M. (1995). *Din Öğretimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. (1987/1407). *el-Câmiu's-Sahîh*. (6 Cilt). (3. bs). Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Buhârî. (1419). *el-Câmiu's-Sahîh*. (1 Cilt). (1. bs). Riyad: Dârü's-Selâm.
- Canikli, İ. (2010). "Hadis Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 141-164.
- Ceran, D., Çoban, M. (2017). "7. Sınıf Öğrencilerinin Ders Kitabındaki Metinlerde Geçen Atasözü Ve Deyimleri Öğrenme Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme". *Tarih Okulu Dergisi*, 30, 393-417.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. (1956). *es-Sihâh Tâcü'l-Lüğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. (thk: Ahmed Abdülğafur Attâr). (6 Cilt). Mısır: Daru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân. (1407). *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî.
- Dökmen, Ü. (2000). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ebû Dâvûd, Süleymân İbnü'l-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. (4 Cilt). Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî.
- Efendioğlu, S., Sümbüllü, Y. Z. (2012). "Erzurumlu Mustafa Darîr, Yüz Hadis Yüz Hikâye'si ve Yeni Nüshaları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 15-35.
- Ekşi, A. (2016). "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ayet Ve Hadislerin Kullanımına Dair Teknikler". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 121-133.
- Ergün, M. (1982). "II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve İslah Çalışmaları". *Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, 30(1-2), 59-89.
- Erkan, M. (1993). "Darîr". DİA. (VII/499). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ertugay, R. (2017). "İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabının Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 155-191.
- Işık, M. (2014). "Hadislerin Öğretilmesinde Çizgilerden Yararlanma: "Kırk Hadis Kırk Çizgi" Örneği". *Turkish Studies*, 9(5), 1119-1140.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed *et-Temûmî el-Büstî*. (1414/1993). *es-Sahih*. (18 Cilt). (thk. Şuayb Arnaud). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

- İbn Mâce. (tsz). *es-Sünen*. (2 Cilt). (thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî). Kahire: Dâru İhyâ-i Kütübî'l- Arabiyye.
- Kazıcı, Z. (1995). *İslam Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Kemikli, B. ve diğerleri. (2013). *Türk İslam Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, S. (2010). "Kur'an ve Hadislerde Temsili Anlatım Örnekleri". *İslami İlimler Dergisi*, 5(1), 11-40.
- Komisyon. (2014). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Drama Uygulamaları*, Ankara: MEB Yayınları.
- Komisyon. (2007). *Fotoğraf ve Grafik (Nokta-Çizgi)*. Ankara: MEB Yayınları. (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)
- Komisyon. (2010). *İmam-Hatip ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları.
- Komisyon. (2015). *Sosyal ve Kültürel Etkinliklerde İyi örnekler Kılavuzu*. Ankara: MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Eğitim Ortamlarının ve Öğrenme Süreçlerinin Geliştirilmesi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. (1407/1986). *Müsnedü's-Şihâb*. (2 Cilt). (thk. Hamdi b. Abdilmecid es- Silefî). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Meydânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed en-Nisaburî. (1972). *Mecmaü'l-Emsâl*. (2 Cilt). Dimeşk.
- Müslim. (tsz). *el-Câmiu's-Sahîh*. (5 Cilt). (thk:Muhammed Fuad Abdülbâkî). Beyrut: Dâru İhyâ-i Tûrâsî'l-Arabî.
- Nazlıgül, H. (2013). "Sebeup ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları (er-Rihle fî Talebî'l-Hadîs)". *Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(11), 13-37.
- Oğuzkan, A. F. (1997). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaası.
- Okumuşlar, M. (2006). "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 237-252.
- Onan, B. (2011). "Türk Atasözlerinde Dil Farkında Iığı ve İşlevsel Dil Kullanımı", *Milli Folklor* 91, 91-100.
- Özaydın, A. (2007). "Nizâmiye medresesi". *DİA*. (XXXIII/189). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özer, A. (2007). *Karikatür Yazıları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- es-Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. (1405/1985). *el-Mekâsıdu'l- Hasene*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî.

- Subhî es- Sâlih. (1986). *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*. (Çev: Yaşar Kandemir). Ankara: DİB Yayınları.
- Şevkânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî, es-Sananî, el-Yemenî. (tsz). *el-Fevâidü'l- Mecmû'a*. (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi). Beyrut-Lübnan: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye.
- Taberânî. (1983/1404). *el-Mu'cemu'l- Kebîr*. (XX Cilt). (2. bs.) (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefî). Musul: Mektebetü'l- Ulûm ve'l- Hikem.
- Taberânî. (1985/1405). *el-Mu'cemu's- Sağîr*. (II Cilt). (1. bs). Beyrut- Amman: Mektebetü'l- İslâmî- Dâru Ammâr.
- Tepetaş, G. Ş. Haktanır, G. (2013). "6 Yaş Çocuklarının Temel Kavram Bilgi Düzeylerini Desteklemeye Yönelik Öyküleştirme Yöntemine Dayalı Bir Eğitim Uygulaması". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38 (169), 62-79.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. (1998). *el-Câmiu'l-Kebîr (es-Sünen)*. (6 Cilt). (2. bs). Beyrut: Dâru'l-Cil-Dâru'l-Arabi'l-İslâmî.
- Tirmizî. (1996). *es-Sünen*. (1. bs). (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf). Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Tosun, C. (2016). *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Program Geliştirme Daire Başkanlığı). (2017). *Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: DİB Yayınları.
- Uslu, A. (2007). "Karikatürün Eğitim Kaygısı". *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 7 (84), 35-38.
- (https://www.pegem.net/Akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=136253)
- Uysal, M. (2006). "Bazı Hadis Kıssaları Üzerine Mülahazalar". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 33-58.
- Uzun, M. (1988). "Hilye". *DİA*. (XVIII/47). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzun, M. (2005). "Muhammediyye". *DİA*. (XXX/587). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünal, İ. H. (1999). "İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hamidi Veli'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 137-146.
- Yardımlı, A. (1993). "Dârühadis" *DİA*. (VIII/530-532). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yardımlı, A. (1983). "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü's-Şemâil'i". *9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 349-409.

Yıldırım, S. - Yılmaz, N. (2007). *100 Hadis 100 Hikâye (Darîr Mustafa Efendi)*. (3.bs). İstanbul: Darülhadis Yayınları.

İnternet Adresleri

Albaraka Hat Yarışması, 13. 09.2017,

<https://www.albaraka.com.tr/hat-yarismasi.aspx>

Bağcı, N. (2003).Öğretim Sürecinde Öğrenciye ve Öğrenim Amacına Yönelik Yeni Yaklaşımlar, *Milli Eğitim Dergisi* 159, 07.09.2017,

https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/159/bagci.htm

Bir Hadis Bir Film Yarışması. 02.08.2018,

<http://www.1hadis1film.com/>

Cebeci, S. "Din Öğretimi Yöntemleri". 08.02.2018,

http://www.ebsad.org/img/20140407_6321527362.pdf

Charlie Hebdo dergisinin yayınladığı karikatürler. 13.09.2017,

<http://www.radikal.com.tr/dunya/charlie-hebdo-dergisi-hangi-karikaturleri-yayinlamisti-1266975/>

Çocuklara 40 Hadis. 05.02.2018,

<https://www.diyanet.tv/hikayelerle-cocuklara-40-hadis/bolumler>

Diyanet Dergisindeki Karikatürler, 13.09.2017,

<http://www.diyanetdergi.com/diyanet-cocuk/item/1549-peygamberimin-kucuk-ummetiyim-temizlikte-birinciyim>

Hadis Dersi Tebliğleri. 09.02.2018,

http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/01103445_hadis_dersi_tebliğleri.pdf

Karikatür Krizi. 13.09.2017,

<http://www.ntv.com.tr/dunya/danimarkadaki-karikatur-krizi-cizerlerinden-fuchsel-oldu;>

40 Hadis Yarışması. 06.02.2018,

<http://tugva.org/cizimlerle-40-hadis/#basvuru-kosullari>

Kandemir, Y. *40 Hadis 40 Çizgi*. 05.02.2018,

www.amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/40%20hadis%20cd.pdf

Karikatür Sergileri, 06.02.2018,

<http://sonpeygamber.im/4/56/sergi>

http://arnavutkoynecipfazilkisakurekiho.meb.k12.tr/icerikler/icerikler/okulumuzun-koridorlarinda-hadis-i-seriflere-karikaturlerle-gorsellik-kattik_2005834.html

Komşuluk Temalı Kısa Film Yarışması. 08.02.2018,

<http://yarismaillani.com/komsuluk-temali-3-cekmekey-uluslararası-kısa-film-yarismasi/>

Yeni Müfredatın Açıklanması. 08.02.2018,

<http://meb.gov.tr/bakan-yilmaz-yeni-mufredati-acikladi/haber/14112/tr>

Yeniterzi, E. Türk Edebiyatında Naatler. 9.9.2017,

<http://www.sonpeygamber.info/turk-edebiyatinda-naatler>

Yusufun Dünyası. 02.08.2018,

<https://www.diyaret.tv/yusufun-dunyasi/video/yusufun-dunyasi>

